

Njemački prijevod u knjizi u pravilu je precizan i dosljedan, s nekim odstupanjima, koja su kod svakog prijevoda neizbježna. Zapravo je prevodilac najviše slobode uzeo prevodeći ove naslove za grupe dokumenata: *Les sections parisiennes contre la Gironde — Der Kampf der Sektionen von Paris gegen die Gironde*; *Les sections parisiennes et la poussé populaire — Die Entfaltung der Volksbewegung*; *Le gouvernement révolutionnaire contre les sections parisiennes — Die Wendung der Revolutionsregierung gegen die Parieser Sektionen*. S tim su naslovima izdavači željeli — kako je već rečeno — naglasiti opreku između revolucionarne vlade i sankilota, o kojoj svakako historiografija još nije rekla posljednju riječ.

Recenzirana knjiga daje dovoljno bogatu, nijansiranu i uvjerljivu dokumentaciju o postavljenj temi i nema sumnje da bi i našoj nauci i javnosti takva zbirka dokumenata odlično poslužila; i zato što predstavlja rezultate najnovijih istraživanja i što sama po sebi znači bitnu dopunu našeg znanja o Francuskoj revoluciji uopće.

Ljerka Kuntić

M. O. Kosven, *Semejnaja obščina i patronimija*, Akademija nauka SSSR, Moskva 1963, str. 218.

Uvaženi sovjetski etnolog, M. O. Kosven, u ovoj je knjizi obuhvatio rezultate svojih dugogodišnjih istraživanja na koje smo se već osvrnuli (HZ 1951). On ih je vršio gotovo četiri decenija, a predmet su im bili stvarni organizacioni oblici, u kojima se u životu primitivnih naroda ispoljava ono što je Engels nazvao očinskim rodom. Zato se u toj knjizi K. bavi u prvom redu »porodičnom općinom, ili kućnom općinom, ili velikom patrijarhalnom porodicom, koja je bila osnovna jezgra patrijarhalno-rodovskog društva« i koja se sastojala od nekoliko pokoljenja povezanih »kolektivnim vlasništvom nad zemljom i drugim sredstvima za proizvodnju kao i kolektivnom potrošnjom učinaka te proizvodnje« (str. 4).

Patronimija nastaje raspadom porodične općine, kao posljedica njezina »prirodnog povećavanja« preko onih granica što su ih stavljali »stupanj razvitka proizvodnih snaga i društveni uvjeti koji mu odgovaraju«. U manje porodične grupe, koje bi se izdvojile iz porodične općine, »sačuvale bi između sebe u nekim odnosima i oblicima privredno, društveno i ideološko jedinstvo i stvarale posebnu rodbinsku grupu — pantronimiju« (4). Ta bi se sastojala od većeg ili manjeg broja posebnih porodica, koje su bile između sebe povezane rodbinstvom, jer potječu od nekoga zajedničkog pretka.

Autor se skromno ograđuje da je istraživanje patronimije tek stvar budućnosti (3), smatrajući ovaj svoj rad tek skupom između sebe povezanih eseja. Objektivna ocjena njegovih zaključaka i velikoga činjeničnog materijala, na kojem oni počivaju, pokazuju da se radi o jednom temeljnom radu, koji predstavlja produženje Engelsona *Porijekla porodice* i koji napokon daje odgovor na pitanje u kojim se konkretnim oblicima ispoljavao i još danas se ispoljava ona razvojna etapa u prvobitnoj zajednici, koja je nazvana očinski rod.

Ukratko, autor daje teorijsko-uopćeni odgovor na ono pitanje na koje smo pred dvanaest godina odgovorili konkretno s obzirom na ranosrednjovjekovno hrvatsko

društvo: »Prema tome, opća zakonitost u društvenom razvitku prvobitne zajednice, izražena u apstraktnom pojmu očinskog roda, jedna je stvar, a druga je — iako s njome dijalektički povezana kao slučajnost s nužnošću — ona konkretna ustanova u hrvatskom društvu, u kojemu se ta nužnost pokazuje u isto vrijeme i kao opća zakonitost prvobitne zajednice i kao posebna zakonitost njegova razvitka u stano- vitim materijalnim uvjetima područja između Save i Jadrana«, koju smo tada nazvali bratstvom (*Bratstvo u ranosrednjovjekovnoj Hrvatskoj*, HZ 1952, 234).

Iako je knjiga podijeljena na sedam poglavlja, u njoj se razlikuju dva dijela. Prvi (I pogl.) je posvećen porodičnoj općini, a drugi sastavljaju poglavlja od II do VII: II Patronimija, III Patronimija kod starih Germana, IV Vrv Ruske pravde i Poljičkog zakona, V Sjevernorusko pečište, ukrajinski sjabri i bijelorusko dvorište, VI Patronimija kod kavkaskih naroda i VII Program za sakupljanje podataka o patronimiji. Na taj se način autor u analizi »porodične općine« ili »rodbinske zajednice« (Mandić, *Bračni odnosi i »porodica« u prvobitnoj zajednici*, HZ 1951) ograničio na to da izloži ono što je osnovno i bitno i što je već iznio u svojem radu *Semejnaja obščina — Opyt istoričeskoj karakteristiki (Sovetskaĳa Etnografija, 1948, sv. 3)*, da bi težište svojega izlaganja koncentrirao na patronimiju — ustanovu koja s općeteorijskog gledišta prije njega nije bila istražena.

Materijal, na kojemu izgrađuje svoje zaključke, dijelom je historijski, a dijelom etnografski, te je sastavljen od podataka što potječu iz društvenog života starih Germana, Rusa i Južnih Slavena kao i naroda sa Kavkaza. Moglo bi se eventualno prigovoriti da se autor nije služio podacima iz života drugih naroda u drugim stranama svijeta, ali raznovrsno etničko porijeklo onih, na kojima zasniva svoje izlaganje, opravdava općenitost njegovih zaključaka, jer čitav ostali materijal samo potvrđuje opću zakonitost u nastajanju društvenih oblika koji su specifični za očinski rod. Dosta je da se pozovemo na analogne ustanove kod naroda u Zapadnoj Africi i Oceaniji, kako to pokazuju podaci što ih sadrže radovi raznih autora na čelu s Köhlerom u *Zeitschrift für vergleichende Rechtswissenschaft*, da bi se uklonila svaka sumnja o tome da se radi o općoj zakonitosti kojom se razvijaju razni konkretni oblici što prikazuju suštinu i pojavu očinskog roda.

U prvom poglavlju autor najprije daje detaljni prikaz konkretnih istraživanja o »porodičnoj općini« ili »velikoj porodici«, navodeći napose ona o južnoslavenskoj zadruzi, indijskoj »porodičnoj općini«, »velikoj porodici« u Rusiji, Bjelorusiji, Ukrajini i na Kavkazu, kod drugih naroda Sovjetskog Saveza i kod nekih evropskih i vanevropskih naroda, da bi završio taj dio poglavlja pregledom ove društvene ustanove u srednjovjekovnoj Evropi i u Antici.

Nadalje autor kritički prikazuje sve teorije, kojima je predmet bila rodbinska zajednica, počevši s Ewersom, koji je već 1826. smatrao da su takve zajednice predstavljale temelj društvene organizacije u ruskoj državi, pa sve do Engelsovih shvaćanja izloženih u *Porijeklu porodice*.

Drugi je dio prvog poglavlja posvećen pregledu postanka, razvitka i raspadanja rodbinske zajednice, pri čemu autor ističe da svoja izlaganja temelji na »opisu neka- dašnje velikoruske velike porodice i južnoslavenske zadruge« (41). Njihovo historijsko porijeklo vidi on u »materinskoj porodici«, koja ili nastaje »usporedo s općim raspa- danjem materinskog uređenja u nekom društvu, ili se u procesu njegova prijelaza s materinstva na očinstvo pretvara u očinsku veliku porodicu« (42).

Mislimo da etnografski materijal ne opravdava tako općenit zaključak, jer — u nedostatku konkretnih podataka — nije moguće oteti se dojmu da su u nekim predjelima naše zemlje patrijarhalni oblici nastali izravno iz horde pod utjecajem specifičnih uvjeta prirodne okoline, kao što je to bio slučaj kod Eskima i naroda u Patagoniji.

Poslije historijskog prikaza slijedi izlaganje o organizacionim oblicima rodbinske zajednice zadružnog oblika, uz naglašavanje činjenice da se njezina struktura osniva na kolektivnom vlasništvu nad zemljom i ostalim sredstvima za proizvodnju, čemu odgovara »puno privredno, proizvodno i potrošno jedinstvo« (47). Autor prikazuje sastav i upravu rodbinske zajednice, zadržavajući se na pojedinim njezinim organima kao što su savjet, domaćin, domaćica, i prikazujući način nasljeđivanja tih funkcija. Zatim opisuje unutrašnje odnose između njezinih članova, položaj supruge i djece, kao i proces povećavanja i segmentacije rodbinske zajednice. To je »demokratski« tip rodbinske zajednice.

Naročitu je pažnju autor obratio na proces njezina raspadanja na druge rodbinske zajednice kao posljedicu povećavanja broja njezinih pripadnika, jer je to uvjet za postanak patronimije, kao i na daljnji proces njihova raspadanja na inokosne porodice, što je rezultat djelovanja kapitalističkih odnosa.

Napose je autor obradio veliku porodicu, ističući da je »suština ovog tipa porodične općine određena time da se u njoj razvija načelo privatnog vlasništva« (7), tako da glavar samovoljno raspolaže čitavim porodičnim vlasništvom. Odnosi u tom tipu rodbinske zajednice prikazani su na primjeru velikoruske očinske porodice, uz neke usporedbe s rimskom *familia* i *consortium*.

U drugoj polovici knjige autor se bavi općenitim osobinama patronimije. On najprije opisuje poticaje koje je primio u toku svojih istraživanja kod Udmurta i Oseta i potanko navodi sva istraživanja koja su se vršila u Sovjetskom Savezu, Jugoslaviji i Poljskoj da se ustanovi ova »posebna društveno-historijska forma« (93).

Odredivši patronimiju, autor analizira različite pojavne oblike njezine strukture, njezino privredno jedinstvo, načelo kolektivnog vlasništva, koje u njoj vlada, oblike njezine uprave, egzogamiju, pravo prvokupa, ideologijsko i religiozno jedinstvo, zajedničko ime i unutrašnje odnose. Nadalje se bavi problemom odnosa patronimije s drugim ustanovama, kao što su susjedske općine, i pojavama koje iz njih nastaju, kao što su krvna osveta i susjedske veze.

Na temelju historijskih podataka analizira podatke o patronimiji kod starih Germana, smatrajući da se na nju odnose izrazi *cognationes* (Cezar) i *propinquitates* (Tacit).

Za nas su interesantni autorovi izvodi koji se odnose na vrv i bratstvo. Pošto se kritički osvrnuo na mišljenja o ruskoj »vervi« — Leontoviča, Juškova i Grekova — kao i na pisce o vrvi u Hrvatskoj — Radosavljeviča, Mažuranića, Grekova, Mandića, Božića, Baradu, Klaićevu, Boeglina i Frejdenberga, autor se zadržava na problemu bratstva analizirajući mišljenja Rovinskoga, Vukmanovića, Sicarda, Mandića i Kulišića, i zaključuje da se pravilnim može smatrati samo »shvaćanje bratstva kao u suštini grupe zadruga, koje su nastale raspadanjem neke porodične općine i koje zadržavaju ovakvo ili onakvo privredno i društveno jedinstvo« (152).

S obzirom na vrv, K. smatra da »tekstovi Ruske pravde ne daju izravni i odlučni odgovor na to pitanje« i da se rješenje može naći povezujući njezine tekstove s onima Poljičkog zakona, koji sadrži »slijed prežitaka rodovskog uređenja« (143).

I to rješenje autor nalazi u tvrdnji da je izraz vrv »u prošlosti označavao određenu društvenu grupu, sveukupnost njihovih članova, vezu između njih; zemlju, koja je kolektivno njihovo vlasništvo itd., dok je izraz vrvna braća označavao članove vrvi. Kasnije, u toku raspadanja vrvi kao patronimije, izraz vrv i njegove izvedenice označavali su odnosne oblike i odnose u raspadanju: rodbinsku vezu unutar određenog kruga ljudi, liniju krvne veze, liniju nasljedstva itd.« (159—160). Pri tōm autor upozorava da »značenje izraza vrv i njegovih izvedenica zavisi od vremena, osobine izvora, konteksta, povoda i njegove konkretne primjene u ovom ili onom smislu«. Zbog toga u Ruskoj pravdi vrv označava »određenu grupu, rodbinsku ili čak teritorijalnu«, dok je u Poljičkom zakonu »značenje izraza vrv i njegovih izvedenica složenije i raznoobraznije« (160).

Proučivši smisao i sadržaj staroga ruskog izraza *vytj*, koji označava određenu jedinicu zemljišne površine, veličina koje se razlikuje od jednog predjela do drugog, autor zaključuje da je u Rusiji izraz vrv za patronimiju nestao u XII st., a u Hrvatskoj »se sporadički održavao do XVI st.«. »Hrvatska je vrv kao termin stvarno nestala, ali su u upotrebi ostali očevidno prastari izrazi *bratstvo* ili *pleme*, koji mu odgovaraju po svojem značenju i koji su, tako reći, nasljednici prastare vrvi« (167).

Nadalje autor pokazuje kako posebni oblici zemljišnog vlasništva u sjevernoj Rusiji — pečišče, u Ukrajini — sjabri i u Bjelorusiji — dvorišče, koji su ponegdje postojali još u posljednjoj četvrti XIX st., nisu drugo već oblik kolektivnog vlasništva nad zemljom, kojega je subjekt grupa porodica-gazdinstava, povezanih rodbinskim odnosima (172). A to predstavlja jedan od pojavnih oblika patronimije, koji je bio veoma proširen od XVI do XVIII stoljeća.

Na kraju autor zbijeno prikazuje patronimiju kod kavkaskih naroda i u posljednjem poglavlju daje prijedlog upitnika za istraživanja o patronimiji.

Knjiga je pisana jasno, stavovi su dobro argumentirani, a kritičke su analize prodorne i obuhvatne. U njoj se nalazi potpuni pregled literature koja se odnosi na problem rodbinske zajednice, vrvi, i bratstva, i autor joj pristupa bez ikakvih predrasuda, zasnivajući svoju kritiku na konkretnim činjenicama. Zato možemo ovaj prikaz zaključiti ponovivši već rečenu napomenu da su u djelu M. O. Kosvena najzad riješeni oni problemi o oblicima očinskog roda koje je Engels ostavio otvorenim u svojem *Porijeklu porodice*.

Oleg Mandić

RADOVI INSTITUTA JAZU X, ZADAR 1963, str. 494

Rasprave i priloge koje donosi posljednji svezak »Radova« zadarskog instituta JAZU prikazujemo prema njihovu redosljedu.

I. Krbek, *U kojem smislu je nova Jugoslavija nova država. (Povodom proslave 20-godišnjice II zasjedanja AVNOJ-a)*. Ističe da zaključci II zasjedanja AVNOJ-a predstavljaju prvi ustav Jugoslavije donesen revolucionarnim putem. Odbacuje mišljenje da se država stvara pravnim aktom — »naprotiv donošenje ustava pretpostavlja postojanje države«. Zaključuje da nova Jugoslavija nije uopće nova

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

Redakcioni odbor:
KONSTANTIN BASTAIĆ
OLEG MANDIĆ
BERNARD STULLI
JAROSLAV ŠIDAK

Glavni i odgovorni urednik:
JAROSLAV ŠIDAK

Tajnik redakcije:
IVAN KAMPUŠ

IZDAJE
POVIJESNO DRUŠTVO HRVATSKE
ZAGREB